

PRVÁ KAPITOLA

PRÁVNE MYSLENIE A MYSLENIE PRÁVNÍKOV: PRIEREZ NAPRIEČ DEJINAMI¹

1.1 Rímska kazuistika

Texty z Justiniánskych Digest:

Podľa Paula,² aj keď si držba vyžaduje fyzické zmocnenie sa predmetu, „... neznamená to, že ten, kto chce mať nehnuteľný majetok v držbe, musí obchádzať okolo každej jeho časti. Stačí, že vstúpi do nejakej časti tohto majetku, ale s úmyslom a vedomím, že chce držať tento majetok v jeho hraniciach.“³

Podľa Celsa:⁴

„Ak som poučil predávajúceho, aby nechal to, čo som kúpil, v mojom dome, je isté, že to mám v držbe, hoci sa toho nikto ešte nedotkol. Podobne, ak mi predávajúci ukazuje z mojej veže susediaci pozemok, ktorý som kúpil, a vyhlasuje, že mi prenecháva držbu, stávam sa držiteľom, ako keby som na pozemok položil nohu.“⁵

Ulpian⁶ povedal:

„Je zrejmé, že pri kúpnych zmluvách sa vyžaduje súhlas. Kúpa je neplatná, ak existuje nehoda buď o samotnej kúpe či o predaji (in ipsa emptione), alebo o cene, alebo o akejkoľvek inej záležitosti. Ak som si teda myslel, že kupujem Corneliánsky majetok, a ty, že predávaš Semproniánsky majetok, kúpna zmluva je neplatná z dôvodu, že sme neboli zajedno, pokiaľ ide o predávanú fyzickú vec (in corpore)... Samozrejme, ak máme len nehodu v mene (názve), ale sme zajedno, že ide o jednu konkrétnu vec, nie je pochyb o tom, že kúpna zmluva je platná; lebo ak je vec identifikovaná, chyba v mene či názve je irelevantná. Nasleduje otázka, či

¹ Komplexný pohľad na vývoj právnického myslenia podáva autor James Gordley vo svojej práci: GORDLEY, J. *The Jurists: A Critical History*. Oxford : Oxford University Press, 2013. Z jeho textu vychádzajú aj jednotlivé ukážky v tejto kapitole.

² Iulius Paulus, rímsky právnik (175 – 230), jeden z najznámejších právnikov Rímskej ríše v období klasickej jurisprudencie popri Papiniánovi a Ulpianovi.

³ D. 41.2.3.1.

⁴ Publius Iuventius Celsus (67 – 130), rímsky právnik.

⁵ D. 41.2.18.2.

⁶ Domitius Ulpianus (170 – 228), rímsky právnik.

je kúpna zmluva platná, ak nie je prítomný omyl pokiaľ ide o konkrétnu fyzickú vec (*in corpore*), ale je prítomný omyl v súvislosti s jej podstatou (*in substantia*), napríklad v prípade, že sa ocot predáva ako víno, alebo meď ako zlato alebo olovo, alebo niečo iné pripomínajúce striebro ako striebro.⁶⁷

1.2 Stredoveké právne myslenie (riešenie rozporov v Digestách)

Texty z Justiniánskych Digest:

- 1.) Aristo⁸ si nemyslí, „že dym môže byť legálne vypustený zo syrárne do priestorov nachádzajúcich sa nad syrárňou. Tiež sa domnieva, že nie je prípustné vypúšťať vodu alebo akúkoľvek inú látku z vyššie položeného do nižšie položeného majetku, pretože človek môže vykonávať operácie v jeho vlastných priestoroch len v takom rozsahu, aby nič nevypúšťal do priestorov niekoho iného.“⁹
- 2.) Osoba môže „produkovať mierne množstvo dymu vo svojich priestoroch, napríklad dym z krbu.“¹⁰

Stredoveké vysvetlenia:

Accursius¹¹ tento rozpor vysvetľuje nasledovne: „osoba s vyššie položenými priestormi je povinná znášať dym a nemať vo svojich priestoroch okná.“¹²

Jacques de Révigny¹³ však tvrdil, že text Digest „hovori úplný opak toho, čo hovorí [Accursiova] Glossa.“¹⁴

Odofredus¹⁵ mal za to, že: „nie je možné použiť vlastný majetok spôsobom, ktorý škodí inému: unusquisque debet facere in suo quod non officiat alieno.“¹⁶

⁷ D. 18.1.9.

⁸ Aristo Titius, rímsky právnik doby Trajánovej (prelom 1. a 2. storočia).

⁹ D. 8.5.8.5.

¹⁰ D. 8.5.8.6.

¹¹ Accursius, taliansky právnik a univerzitný učiteľ, autor poznámok k Digestám pod názvom „Glossa ordinaria“. Žil asi v rokoch 1182 – 1263.

¹² Glossa ordinaria, k ustanoveniu Digest D. 8.5.8.5.

¹³ Jacques de Révigny alebo Iacobus de Ravanis (cca 1230 – 1296), francúzsky stredoveký právnik.

¹⁴ BERGAMENSIS, A. R. *In primam Digesti veteris partem commentarii*. Benátky, 1585. Komentár k D. 8.5.8.5, č. 5, reprodukuje názory Iacoba de Ravanis.

¹⁵ Odofredus, taliansky právnik, zomrel v roku 1265.

¹⁶ ODOFREDUS. *Lectura super digesto veteri*. Lyon, 1550. Komentár k D. 8.5.8.5.

Bartolus¹⁷ ponúkol kompromisné riešenie:

„Myslím, že treba uznať nasledovné: niekedy majiteľ nižších priestorov zapáli oheň zvyčajným spôsobom pre potreby svojej rodiny; to môže robiť zákonne a nie je zodpovedný za to, ak dym vystupuje smerom hore, ak tak nekoná so zámerom škodiť. Rovnakým spôsobom, ak majiteľ horných priestorov umožňuje prúdenie vody nejakým spôsobom, ktorý je normálny, napríklad pre jeho vodné hodiny, nie je zodpovedný, ak trochu vody pretečie nižšie, ak nekoná s úmyslom škodiť. Ale ak si majiteľ nižšie položených priestorov chce v nich otvoriť obchod alebo hostinec, kde sa neustále udržuje oheň a produkuje veľa dymu, nesmie tak urobiť, ako to hovorí tento text. Rovnakým spôsobom, ak majiteľ vyššie položených priestorov umožňuje, aby voda pretekala nižšie viac, než je považované za normálny stav, nesmie tak robiť, ako to hovorí tento text.“¹⁸

1.3 Neskorá scholastika (prispôsobovanie práva kresťanským hodnotám)

Tomáš Akvinský¹⁹ hlásal, že napriek „rozdeleniu vecí medzi ľudí..., potreby človeka sú uspokojované týmito vecami...“ Preto, v prípade „zjavnej a naliehavej potreby je dovolené, aby človek uspokojil svoju vlastnú potrebu prostredníctvom majetku iného...“²⁰

Lessius²¹ z toho vyvodil:

„Ktokoľvek si môže vziať cudziu vec, ak je v extrémnej núdzi, pretože v extrémnom prípade núdze nutne potrebujeme to, čo je potrebné na zachovanie nášho života....Dôvodom toho je, že účelom vecí je slúžiť ľuďom v prípade nevyhnutnosti, aby si skrze nich ľudia mohli zachovať a udržať život. Toto právo patrí prirodzene každému. Rovnako nie je možné, aby usporiadanie vecí, ktoré prináša prirodzené právo, bolo zrušené ľudským zákonom, lebo ľudské zákony vychádzajú z prirodzeného práva a nemôžu ho poprieť, osobitne ak ide o zachovanie života. Rozdelenie vecí sa preto musí považovať za rozdelenie vecí urobené s výhradou, že

¹⁷ Bartolus zo Saxoferrata (1313 – 1357), taliansky právnik, jeden z najslávnejších stredovekých právnikov kontinentálnej Európy.

¹⁸ SAXOFERRATO, B. *Commentaria in Corpus iuris civilis*. Benátky, 1615. Komentár k D. 8.5.8.5.

¹⁹ Svätý Tomáš Akvinský (1224 alebo 1225 – 1274), taliansky filozof a teológ.

²⁰ AKVINSKÝ, T. *Summa theologiae*. II-II, Q. 66, 7.

²¹ Leonardus Lessius (1554 – 1623), flámsky jezuitský teológ.

každá osoba môže na základe prirodzeného práva činiť všetko, čo je potrebné na zachovanie jej života. V opačnom prípade by takéto rozdelenie vecí nemohlo byť považované za racionálne.²²

Podobne, Akvinský tvrdil:

„Človek je povinný poskytnúť náhradu (restitutio) za akúkoľvek škodu spôsobenú druhému. Ale škodu možno spôsobiť dvomi spôsobmi. Jedným zo spôsobov je ten, že človek je poškodený tým, že mu niečo bolo odňaté; kompenzácia za takú škodu predstavuje náhradu škody ekvivalentným plnením. Napríklad, ak jeden človek spôsobí škodu inému zničením jeho domu, je povinný uhradiť mu hodnotu toho domu. Druhým typom je to, že niekto poškodí iného tým, že mu zabráni, aby získal to, čo by bežnou cestou (in via) získal. V takom prípade však nemožno takúto škodu nahradiť v ekvivalentnej výške, lebo mať niečo virtuálne nie je to isté ako mať to naozaj. Ten, kto bol v procese (in via) získania veci, ju mal iba potenciálne, nie reálne. V dôsledku toho, ak by dostal náhradu akoby mal vec skutočne, nedostal by hodnotu toho, čo malo byť kompenzované, ale viac; a to nie je v rámci kompenzácie žiaduce, ako je uvedené v článku 3. Je však zaviazaný na odškodnenie podľa pomerov osôb a záležitosti.²³

Kajetán²⁴ na to reagoval:

„[N]evidím žiadny dôvod, prečo by som mal byť povinný celkom alebo čiastočne uhradiť náhradu škody za to, že som zabránil niekomu získať prospech, na ktorý nemal žiadne právo. Keďže nikdy nemal žiadne právo, z toho vyplýva, že nič mu nepatrilo, a teda nemá nárok na žiadnu kompenzáciu. A keby niekto tvrdil, že mal právo, v ktoré dúfal (ius in spe), to nie je platná úvaha, pretože nádej v právo nie je právo, rovnako ako nádej v bohatstvo nie je bohatstvo. Navyše, náhrada za vec, v ktorú dúfame, sa poskytuje, len ak je osoba zbavená práva, na ktorom je táto nádej založená, ako to je v situácii, keď sú zničené semená rastlín alebo odobraté remeselné nástroje, ktorými sa živí rodina poškodeného, a v iných podobných prípadoch.²⁵

²² LESSIUS, L. *De iustitia et iure, ceterisque virtutibus cardinalis libri quatuor*. Paríž, 1628. lib. 2, cap. 12, dub. 12.

²³ AKVINSKÝ, T. *Summa theologiae*. II-II, Q. 62, a. 4.

²⁴ Thomas Cajetan (1469 – 1534), známy tiež ako Gaetanus, Tommaso de Vio alebo Thomas de Vio. Taliansky filozof, teológ a kardinál.

²⁵ CAJETAN, T. *Commentaria in Thomas Aquinas, Summa theologica*. Padova, 1698. II-II, Q. 62, a. 2 ad 4.

Podľa Molinu však naopak platí, že:²⁶

„[O]soba má právo (*ius*) k niečomu dvomi rôznymi spôsobmi. Po prvé, pretože je nejakým spôsobom jeho alebo mu patrí. Keď sa v tomto zmysle užíva právo, rozlišujeme vecné právo (*ius in re*) a právo k veci (*ius ad rem*). V inom zmysle sa hovorí, že niekto má právo na niečo, nie preto, že mu to patrí, ale preto, že má na to spôsobilosť (*facultas*), a ten, kto poruší toto právo, mu spôsobí škodu. V tomto zmysle môže každý mať právo používať svoje vlastné veci, napríklad jesť svoje vlastné jedlo, a škoda sa mu spôsobí, ak sa mu v tom bude brániť. Hovoríme, že chudobní majú právo žobrať almužny, ten, kto pracuje za odmenu, má právo poskytovať svoje služby, a že každý má právo loviť na miestach, kde to nie je zakázané. V dôsledku toho, ak im niekto v týchto veciach bráni, spôsobuje im škodu a nespravodlivosť a má povinnosť ich odškodniť.“²⁷

Napokon, Soto²⁸ obdobne ako Molina učil:

„Ak osoba, ktorá má nádej vo vec (*res in spe*), nechce predať nádej vo vec, ale chce počkať napriek všetkým rizikám, kým vec nezíska, ten, kto zničí vec druhého proti jeho vôli, je nielen zaviazaný nahradiť mu sumu, ktorú stojí nádej vo vec, ale zdá sa, že aj sumu, akú vec bude hodna po jej získaní.“²⁹

1.4 Prirodenoprávna škola (hľadanie zdrojov práva mimo kresťanskej teológie)

Hugo Grotius³⁰ bol presvedčený o existencii prirodeného práva:

„Keďže som presvedčený, že existuje spoločné právo (*ius commune*) medzi národmi, ktoré je platné pre vojnu a vo vojne, existuje veľa dôvodov, prečo by som mal o tejto téme písať. V celom kresťanskom svete som videl takú nezákonnosť v boji, že aj barbarské národy by ju považovali za hanebnú. Za drobné zámienky, alebo vôbec žiadne, sa ľudia chopia zbraní a akonáhle ich už držia, všetok rešpekt pred zákonom, či už ľudským alebo božským, sa stráca, ako keby sa nejakým ediktom povolilo spáchanie akéhokoľvek zločinu.“³¹

²⁶ Luis de Molina (1535 – 1600), španielsky jezuita a scholastik.

²⁷ MOLINA, L. *De iustitia et iure tractatus*. Benátky, 1614. III, disp. 726.

²⁸ Domingo de Soto (1494 – 1560), dominikánsky kňaz a scholastický teológ.

²⁹ SOTO, D. *De iustitia et iure libri decem*. Salamanca, 1553. lib. 4, q. 6, a. 5.

³⁰ Hugo de Groot (1583 – 1645), holandský právnik.

³¹ GROTIUS, H. *De iure bellis ac pacis*. Amsterdam, 1646. Prolegomena 28.